

שמחים שמחת בית השואבה לא ראינו שינה בעינינו דהו ממנמי אכתפא הדדי". והלויים היו משוררים בכלי שיר והיו אומרים שירה על חמש עשרה מעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים כנגד חמשה עשר מזמורי "שיר המעלות" שבספר תהלים. ושני כהנים עמדו בשער העליון וחצוצרות בידיהם. קרא הגבר הממונה על המקדש תקעו הריעו ותקעו לסימן שילכו למלאות המים לניסוך ממי השילוח. כשעלו למעלה עשירית תקעו הריעו ותקעו, וכן כשהגיעו לקרקע העזרה. והיו ממשיכים בתקיעות ובתרועות על שהגיעו לשער המזרח. שם הפכו פניהם לצד מערב כלפי המקדש וההיכל והיו אומרים: "אבותינו שהיו במקום הזה (כלומר במקדש ראשון כשהיו עובדים עבודה זרה) הפכו אחריהם להיכל ה' ופניהם קדמה ומשתחיים לשמש"; ואנו ליה עינינו". ולפי דעת ר' יהודה היו עונים ואומרים: "אנו ליה וליה עינינו"⁴.

עלינו להבין את הזיקה והקשר של שמחת בית השואבה עם חג הסוכות; ומדוע דוקא בסוכות ערכו אותה? שאלה ראשונה מתיישבת בדברי חכמינו ז"ל שאמרו: בחג נדונים על המים, והיו מנסכים מים על גבי המזבח להביע בזה את תודתם להקב"ה הנותן טל ומטר, משיב הרוח ומוריד הגשם; ומפתח של מטר הוא בידי הקב"ה ואינו מוסרו לשליח"⁵. והנה יש מקום לעיין בשתי שאלות נוספות: (א) למה עשו את התגיגה בשמחה גדולה כל כך? (ב) למה השתתפו בה למעשה גדולי ישראל בלבד? הם שרקדו ואבוקות בידיהם והעם עמד והסתכל לאור האבוקות המרובות שהאירו בחצר העזרה. וכן הנשים עמדו והסתכלו בשמחתם ובריקודם של חכמי ישראל והקשיבו לשירתם ולדבריהם.

עיקר השמחה היתה לציון הנצחון של התורה שבע"פ, כאשר ניצחו הפרושים את הצדוקים. יש בה הד למאבק מר וחרף שהיה קשור בניסוך המים. וכן מובא בבריתא⁶: "תנו רבנן מעשה בצדוקי אחד, שניסך על גבי רגליו ורגמוהו כל העם באתרוגיהם ואתו יום נפגמה קרן המזבח (רש"י: על ידי אבנים שזרקו בו) והביאו בול של מלח וסתמוהו". ועל זה אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן⁷: "שיתין (רש"י: חלל שתחת המזבח כנגד מקום הנסכים) מששת ימי בראשית נבראו". ומשום כך חשבו אחרי כן את ניסוך המים למצוה חשובה, כי זו היתה ההפגנה הגדולה לעיני כל העם שהתורה שבע"פ היא מפני הגבורה כמו התורה שבכתב. וכשניצחו הפרושים את הצדוקים שמחו שמחה גדולה בבית המקדש בחג ניסוך המים, והמשתתפים בשמחה זו היו חכמי התורה שהדליקו את האבוקות להאיר את ירושלים באור התורה שבע"פ. בראש מסכת אבות מסרו לנו רבותינו ז"ל את השתלשלות התורה שבע"פ: "משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע, ויהושע

(4) עיי' יחזקאל ה, טו

(5) משנה וגמרא שם

(6) תענית ו'

(7) תוספתא פ"ג; סוכה מח'

(8) שם מט.

לוקנים, וזקנים לנביאים, ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה". התורה שבע"פ לא היתה, במשך מאות שנים, קניין העם כולו, כיון שלפי ההלכה אסור לכתוב דברים שבע"פ כשם שאסור היה לומר בע"פ דברים שבכתב. אלא בגלל הגזירות והשמדות, כשגברה הסכנה, שעלולה תורה שבע"פ להשתכח מישראל — אמר רבנו הקדוש: "עת לעשות לה' הפרו תורתך", ונכתבה המשנה ואח"כ הגמרא ע"י רבינא ורב אשי.

כיון שהתורה שבע"פ נמסרה מדור לדור בע"פ, לפיכך לא רצו למסור אותה לידיים בלתי נאמנות; משה בחר ביהושע תלמידו והוא — בזקנים שבדור והם -- בנביאים והנביאים בחרו באנשי כנסת הגדולה. העם נשאר בבכורותו והיו רובם עמי הארץ. הראשון שניסה להחדיר את התורה שבע"פ ללבבות ההמונים היה "החכם מכל אדם", ועליו אמרו ז"ל: "ויתר שהיה קהלת (זה שהקהיל קהלות ודרש תורה ברבים) חכם, עוד למדדעת את-העם, ואזן וחקר תקן משלים הרבה" (9). וחכמינו דורשים את המלה "אזן" שעד שבא שלמה היתה התורה כקופה בלי אזניים, בא שלמה ועשה אזניים לתורה (10), ואני נוטה לפרש את דבריהם ז"ל, כיון שדברי התורה שבע"פ אסור לכותבם, כי אם להשמיעם בע"פ, על כן קראו על זה את הכתוב א ז ו , "שעשה אזניים לתורה", כי רק לתורה שבכתב צריכים עיניים, ולתורה שבע"פ — אזניים.

אולי גם התכוונו לכך במאמר הבא לפניו, ש"בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידים יצתה בת קול ואמרה: בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני (11), ואומר: "חכם בני ושמח לבי ואשיבה חרפי דבר" (12); כי עד עת התקנות הללו שאל המון העם את השאלה המפורסמת: מאי אהנו לן רבנן? לא שרי לן עורבא ולא אסרו לן יונה, והכל בתורה שבכתב ואין ערך לתורה שבע"פ; אבל שלמה תיקן התקנות הללו; מצד אחד גזר טומאה על הידים כי "ידיים עסקניות" (13) הן וטעונות נטילה, ומצד שני תיקן עירובין, עירובי תחומין, חצרות ותבשילין, המתירים ללכת אלפיים אמה מחוץ לתחום, או לצאת מדירה לדירה, או לבשל ביום טוב שחל בערב שבת. ההמון הפשוט הטה אזן לחכמי התורה והבין את ערך התורה שבע"פ וזהו שיותר שהיה חכם (ממקבלי תורה שבע"פ שנמסרה מדור לדור) לימד דעת את העם ועשה אזניים לתורה ותיקן תקנות לעם. ועל זה אמר דוד אביו: "בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני".

ואבנר שהיה אביו באורייתא הציל את דוד ואת כבוד מלכותו בכוח התורה שבע"פ כמבואר בגמרא יבמות (14), שביקש דואג לפסול את דוד מלכוא בקהל: "אמר ליה דואג האדומי עד שאתה משאיל עליו אם הגון הוא (דוד) למלכות אם לאו מאי טעמא דקאתי מרות המואביה" וכתוב: "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה' עד עולם" (15), אז הכריז אבנר: "כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי — עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית". ובוזה הציל את דוד, ומלכותו תכון לעד. מכאן

(9) קהלת יב, ט. (10) עירובין כא: (11) משלי כג, טו. (12) שם כז, יא. (13) שבת יד. (14) עו: ; עז. (15) דברים כג, ד.

אתר דעת - מכללת הרצוג

שמחת בית השואבה - חג נצחון התורה שבעל פה

מוכח שכבודו של דוד ניצל בכוח התורה שבע"פ ולפי הקבלה שהיתה בידם מדור לדור.

אמנם את זה ידעו רק חובשי בית המדרש, אבל ההמון לא הכיר בתורה שבע"פ עד שבא שלמה שלימד דעת את העם ועשה אוניים לתורה ותיקן תקנות הרבה, כגון עירובין ונטילת ידיים.

וכמה נפלאים הם דברי הגאון רבי מנשה מאיליא (בן דורו של הגר"א מוילנא ז"ל) שמסביר את המאמר במסכת שבת יד: "האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום". והגמרא מקשה: "ערום סלקא דעתך? אלא איך זיירא ערום בלא מצוות"; ומקשים שוב - "בלא מצוות סלקא דעתך? אלא אימא, ערום בלא אותה מצוה". רש"י מפרש: האוחז ספר תורה ערום - בלי מטפחת. והגאון ר' מנשה מאיליא ז"ל מסביר שהאוחז ספר תורה ערום פירושו - בלי הלבוש של התורה שבע"פ, והוא נקבר ערום - בלי מצוות. ואם תאמר - הלא יש לו המצוות של תורה שבכתב, יש להשיב, שגם זה אין לו. הנה לדוגמא ציצית - כתוב: "וראיתם אותה", הצדוקים והקראים אחריהם, היו תולים את הציצית על הקיר, את התפילין היו שמים על אפם ככתוב "בין עיניכם" - כפשוטו ולא כמדרשו על הראש, מקום שמוחי של התינוק רופף, וכן מצות אתרוג אף היא אינה ברורה - כי הלא כתוב "פרי עץ הדר" ולא אתרוג, ולולי תורה שבע"פ אי אפשר לדעת כוונת התורה.

וכן יש לפרש המשנה והברייתא בסוכה, - שבזמן שמחת בית השואבה נסכו הצדוקים על רגליהם מתוך כוונה ללעוג לחז"ל כאילו דבר זה אינו מפורש בתורה. כתגובה על כך רגם אותם העם באתרוגיהם - זרקו את האתרוגים בפניהם לומר: אין אתם מאמינים בתורה שבעל פה מנין לכם מצות אתרוג? ולכן היתה השמחה עצומה בנצחון זה. דוד אמר על בנו שלמה: "ואשיבה חרפי דבר" אף החכמים שמחו כשראו את העם רוגמים את הצדוקים באתרוגיהם, ובוזה הראו שהתורה שבע"פ חדרה לשכבות העם. וכששמחו החכמים בנצחונם עמד העם מרחוק ושמח אתם ונהנה לאורם. והלל הזקן, העניו מכל אדם נהפך כאן לבעל גאווה והצהיר: "אם אני כאן הכל כאן ואם איני כאן מי כאן", לאמר: בלי חכמי התורה אין עם ישראל יכול להתקיים.

המנגינה ע. סוג'וב

בעליות

שֶׁ-יָעִישׂוּ יְיָ יֵי-מִקְרָם
 שֶׁ-יָעִישׂוּ יְיָ יֵי-מִקְרָם
 שֶׁ-יָעִישׂוּ יְיָ יֵי-מִקְרָם
 שֶׁ-יָעִישׂוּ יְיָ יֵי-מִקְרָם